

BRIEVEN 1885-1906

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 105

MARCEL PROUST

BRIEVEN

1885-1905

GEKOZEN, VERTAALD EN
VAN EEN NAWOORD VOORZIEN DOOR
JOYCE & CO.

AMSTERDAM · UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright © 1970-1980 Librairie Plon
Copyright Nederlandse vertaling © 1985
B.V. Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Copyright keuze en nawoord © 1985 Joyce & Co.
Oorspronkelijke titel: *Correspondance de Marcel Proust* I-VI
Uitgave: Librairie Plon, Parijs
Omslagillustratie:
Portret van Marcel Proust (detail) door I.-E. Blanche, 1896.
Collectie Madame Mante Proust

ISBN 90 295 3413 3

INHOUD

BRIEVEN 1885-1906

7

NAWOORD VAN DE VERTALER

354

NOTEN

367

VERKLAREND REGISTER VAN NAMEN EN TITELS

369

1885-1886

I AAN MADAME NATHÉ WEIL

Hôtel de la Paix.

[Salies-de-Béarn, zomer 1885 of 1886]

Mijn lieve Grootmoeder,

Je hoeft mij niet te bedanken voor deze brief. Sinds de geduchte uitbrander van gisteren, ben ik trouwens erg bang mij opnieuw de mantel te laten uitvegen. Maar Madame Catusse heeft mij een liedje beloofd als ik voor jou haar portret zou be-ginnen, een groot lied als ik het af zou maken, en voor het to-taal alle liederen die ik maar wil. Dat zegt jou helemaal niets, is het wel? Maar als je gisteren een zekere stem had gehoord die verrukkelijk zuiver en wonderbaarlijk ontroerend is, jij die alle beroering kent welke de zangkunst mij verschaft, dan zou je be-grijpen dat ik, gehaast om me weer bij mijn vrienden te voegen die croquet aan het spelen zijn, aan het bureau van onze gast-vrouw Madame Biraben ben gaan zitten om jou Madame Ca-tusse te beschrijven.

Ik word ernstig in verlegenheid gebracht. Madame Catusse moet dit portret eerst zien, en ofschoon ik het wel doe, zweer ik bij de blanke godin Artemis en bij de vuurogige Pluto, alsof zij dit nooit onder ogen zou krijgen, dat ik een zekere schroom ge-voel haar te zeggen dat ik haar bekoorlijk vind. Toch is dat de droeve werkelijkheid. Madame Catusse moet tussen de tweeën-twintig en de vijfentwintig jaar zijn. Een verrukkelijk gezichtje, een paar zachte en heldere ogen, een gladde witte huid, een hoofd waardig voor de dromen van een schilder die verliefd is op de volmaakte schoonheid, omlijst door mooie donkere ha-ren (oh! de ondraaglijke taak om met Musset te wedijveren en te zeggen, vooral als je het denkt: Madame, u bent aantrekke-lijk, buitengewoon aantrekkelijk. Maar de goddelijke melodieën

van Massenet en van Gounod zullen mijn inspanningen verzachten). Ze is klein van stuk, met een leuk figuur. Maar niets haalt het bij haar gezicht waar je wel naar móét kijken. Ik geef toe dat ik haar de eerste dag alleen maar aardig vond, maar iedere dag heeft haar bekoorlijke gelaatsuitdrukking mij meer verleid en nu ben ik tot een stomme bewondering gekomen.

Maar nee, ik zou Madame Catusse een imbeciel toeschijnen en ik bewaar de uitbundige beschrijving van haar fysieke charmes voor een brief die zij niet onder ogen zal krijgen.

De conversatie met Madame Catusse heeft mij troost gebracht voor mijn veelsoortig verdriet en voor de verveling die Salies uitademt voor wie niet genoeg 'gestaalde spieren' heeft, zoals Tartarin zegt, om in de frisheid van het naburige platteland het snufje poëzie te gaan zoeken dat onontbeerlijk is voor het bestaan en waarvan het terras vol geklets en gepuf van tabak waar wij ons bestaan doorbrengen, helaas geheel verstoken blijft. Ik zeg de onsterflijke goden die hier een vrouw hebben gebracht, zó intelligent, zó verbazingwekkend onderlegd, van wie je zoveel kunt leren en die een zó doordringende bekooring uitstraalt: *mens pulchra in corpore pulchro*. Maar ik vervloek de geniën die de rust van de stervelingen vijandig zijn, welke mij ertoe aangezet hebben flauwiteiten te debiteren tegenover iemand die ik zozeer bemin, die zo weldadig en zo charmant voor mij is. Dat is een marteling. Ik zou je geschreven hebben hoezeer mijn verblijf hier mij verrukt, hoe verdrietig ik zal zijn als zij weggaat, ik zou geprobeerd hebben welsprekend haar gestalte te schilderen en jou haar innerlijke schoonheid te doen gevoelen, ik zou je haar bekoorlijkheid willen tonen en mijn vriendschap voor haar, maar nooit! Mijn rol is zo al stom genoeg.

Ik omhels je onstuimig, tot deze 'melodieuze tonen' die mijn oor betoveren mijn onrust bedaren.

Dag Grootmoeder, en hoe gaat het met jou?

Marcel

2 AAN MADEMOISELLE ANTOINETTE FAURE

[Parijs, 15 juli 1887]

Mijn lieve Antoinette,

Wilt u wel geloven dat Mama een brief van mij voor u verscheurd heeft? Het handschrift was te slordig. Eigenlijk geloof ik dat een grote lofprijzing van onze dappere generaal, van de 'simpele en sublieme' krijgsman, zoals de *Petit Boulanger* zegt, de oude orleanistisch-republikeinse sentimenten van Madame Jeanne Proust heeft wakker geschud.

Nooit zijn de straten van Auteuil (waar ik alleen de dag van de veertiende ben doorgekomen) zo levendig geweest als gisteren. Vindt u dit refrein niet meeslepend:

Vrolijk en tevreden gaan wij triomferend

of:

Het is Boulange, lange, lange

dat geschreeuwd wordt door iedereen, vrouwen, arbeiders, tot op de kleine kinderen van vijf tot acht jaar die het zeer terecht met vuur ten gehore brengen.

Hoewel de man heel gewoontjes en een ordinaire schreeuwelijk is, brengt dit grote, zo onvoorziene enthousiasme dat zo *romantisch* is, in het banale en altijd eendere bestaan alles in beroering wat er in het hart aan primitiefs, ongetemds en krijgsvuchtigs is.

U ziet dat ik geen groot filosoof ben en dat ik alleen maar adjectieven vind wanneer ik naar de oorzaken speur die (vergeef mij al die *die's* en *dats*) mij lust geven te brullen: hij komt terug!

Ik heb u niets te vertellen over de Champs-Élysées. Blanche is nog steeds erg lief, met een guitig en afwachtend engelengezicht. Marie Bénardaky is heel leuk en steeds uitbundiger. Zij is op de *vuist* gegaan met Blanche die *verloren* heeft en die (dit

heeft er niets mee te maken) u heel erg laat danken voor uw brief.

Eergisteren heb ik voor het examen vijf uur achter elkaar, zonder een minuutje rust, zitten pennen. Ik ben om half tien bij de Sorbonne gekomen en ben er om kwart voor vier weer weggegaan. Het proefwerk heeft geduurd van half elf tot half vier. We waren met 120 of 130 kandidaten, dat wil zeggen de twee (heel soms drie) besten van alle klassen van alle lycea. Het was geschiedenis. Een van deze avonden ga ik naar Paulus kijken. Ik zal u van de voorstelling verslag uitbrengen.

Moet ik iets voor u zeggen aan uw vriendinnen? Ik ga bijna elke dag naar de Champs-Élysées.

Ik wens u een goede en leuke vakantie, net als al uw vriendinnen die ik ken.

Breng mijn toegenegen groeten over aan Monsieur en Madame Faure, aan Mademoiselle Lucie, Mademoiselle Marcelle en haar zus etc.

Marcel Proust

3 AAN MADAME JEANNE PROUST-WEIL

[Auteuil,] zaterdag 24 september [1887]

Mijn heerlijke Mamaatje,

Laat mij je eerst zeggen dat het met mijn maag voortreffelijk gaat, dat ik mij opnieuw voor Grootmoeder opgeofferd heb, een erg kostbaar offer voor mij, door te verzekeren dat jij *Pêcheur d'Islande* zult krijgen, maar op aanraden van Grootmoeder via de uitleenbibliotheek van Auteuil waarschijnlijk omdat we voor de andere te laat zijn, vervolgens je een ondervinding vertellen en tenslotte een ogenblik roddelen, alles in galop want ik sta op het punt weg te gaan.

Eerst de ondervinding. (Ik weet niet meer wat ik zeg.) Ik was zeker van een goede spijsvertering 's nachts. Maar toch vliedunne nachten met de gewaarwording dat je slaapt, dat je spoedig wakker gaat worden etc., dromen, een *vieze* mond bij het opstaan. Op een avond (de avond van het Louvre) ga ik naar

bed, niet echt bezorgd voor mijn spijsvertering maar toch erg laat het *gouter* genomen en heel uitgebreid gedineerd (drie toespijzen). Bij het wakker worden slaak ik geheel alleen een kreet van verbazing in mijn kamer, volkomen schone adem, kalme slaap, volmaakt. De volgende dag bijgevolg een stuk beter. De middag daarop ga ik zoals gewoonlijk te voet naar het bos, dan de wagen van oom etc. Zware slaap, heel vieze mond.

Dus zeg ik tegen mezelf het volgende.

De enige dag die gevolgd werd door de *enige* goede nacht verliep als volgt: geen bos behalve in een *coupé* omdat ik mijn oom voor het Louvre en niet bij de *Acacia's* heb opgewacht.

De volgende dag probeer ik niet naar het bos te gaan.

Ik neem een uitgebreide thee, ik dineer (uit puur toeval) erg stevig, ik ontlok zelfs opmerkingen van Grootmoeder.

Geen vieze mond.

Nu een paar kleine roddeltjes. Gisteren kwam Nuna eten. Mijn oom heeft haar met de grond gelijk gemaakt omdat zij de vrijheid nam te beweren: 'Ik houd niet van Ingres.' De discussie spitste zich toe: mijn oom heeft verklaard dat Nuna *incompetent* was op het gebied van de *schilderkunst*. Zij zei dat ze haar uitspraak toch tegenover andere mensen zou durven herhalen. 'Dan zal men zeggen: kijk, een vrouwtje met een hoge dunk van zichzelf,' en zo werd het steeds erger, mijn oom is zo woedend uitgevaren tegen Nuna dat zij geërgerd net deed of ze moest lachen, en gezegd heeft: 'Ik ben in ieder geval blij dat ik bijdraag tot een voorspoedig verloop van uw spijsvertering.' Allebei waren ze lijkbleek.

Een week geleden had Nuna het niet meer omdat mijn oom, in een alleenspraak over de schilderkunst en de beeldhouwkunst, Rafaël en Dürer verwisseld had. Dat gebeurde in de tuin, na het eten, in het donker. Plotseling glijdt er een snelle schim voorbij. Mijn oom die net was wezen plassen en zich weer naar binnen haastte om geen kou te vatten. Nuna plotseling ontnuchterd: 'Is dat je oom niet, die zojuist langs kwam?' - 'Ja.' Een uitbarsting: 'Dan heeft hij alles gehoord.' Nee. Helemaal niets.

Duizend kussen.

Marcel Proust

1888

4 AAN JACQUES BIZET

[Lente (?) van 1888]

Mijn beste Jacques,

Ik heb zojuist in de galop van mijn angst je brief doorgelezen, onder het strenge oog van Monsieur Choublier. Ik bewonder je verstandigheid, ook al betreur ik die. De redenen die je geeft zijn voortreffelijk en het doet mij plezier te zien hoe jouw verstand wakker en sterk wordt, scherp en alert. Alleen heeft het hart—of het lichaam—zijn eigen redenen die het verstand nauwelijks kent. Ik aanvaard dus met bewondering voor jou (ik bedoel voor je verstand en helemaal niet voor het feit dat je me weigert, want ik ben niet ijdel genoeg om te geloven dat mijn lichaam een zo kostbare schat is dat er veel zielskracht voor nodig is om het af te wijzen) maar ook met droefheid het verheven en wrede juk dat jij me oplegt. Misschien heb je gelijk. Toch vind ik het altijd droevig om niet de verrukkelijke bloem te plukken die we weldra niet meer kunnen plukken. Want dan is hij al uitgroeid tot een... verboden vrucht. Nu is het waar dat jij die vergiftigd vindt. Laten we er dus niet meer aan denken, laten we het er niet meer over hebben, en bewijs mij door een heel lange en heel tedere vriendschap, zoals naar ik hoop de mijne voor jou zal zijn, dat jij gelijk hebt gehad.

Geheel de jouwe

Marcel Proust

96, rue la Fontaine, Auteuil, dinsdag
[28 (?) augustus 1888]

Mijn beste vriend,

De heer in kwestie is een mager mannetje, droog en overdreven vormelijk. Uitzonderlijk intelligent en onderlegd. Een wonderbaarlijk snel en scherp verstand. Bijna subtiel door finesse. Geeft bijzonder *voortreffelijk* les, heel gespierd, heel *levendig*. Een strenge, deugdzame geest. Veeleer intelligent en vooral veeleer intellectueel dan kunstzinnig. Toch bewondert hij Leconte de Lisle. Maar vindt hem wel 'bizar'! Ik zie hem zo voor me, een en al beweging, in vuur en vlam, zijn 'vurige' oogjes die de uitdrukking van een psychologische vivisector aannemen—'die voorliefde voor het vreemde, het exotische!' Maar alles bij elkaar een zeer krachtige en zeer soepele discipline voor de geest, een opmerkelijk lesprogramma, vol feiten en ideeën, de meest betrouwbare en geestelijk best ontwikkelde leidsman voor dit jaar van een rondreis van Homerus tot Chénier via Petronius. Een beetje te 'verheven' en 'serieus', te schools, te veel poppekast, maar dat zal je alleen maar goed doen, niet waar, en het is zonder enige discussie nu onze arme Gaucher dood is, *verreweg de beste* leraar voor de rhétorique-klas. Ik had met hem—zonder te weten dat jij dat ook had gedaan—over jou gesproken, een jaar geleden. Ik zal er in dezelfde termen opnieuw over beginnen. Ik durfde die dingen niet tegenover jou te herhalen, omdat ik het bijna schaamteloos en 'fysiek' onaangenaam vind die dingen zo ronduit te zeggen, maar ik verzeker je dat hij tot bewondering bereid zal zijn.—Cucheval is niet zoals hij beleefd, koel en dunnetjes, maar grof, heftig en breedvoerig. Een harde *schoolmeester*, ongepolijst en ruw—maar alles bij elkaar verzeker ik je dat dat heel aangenaam is. Die Brunetière, zo groen en zo 'direct' als hij is, ontbreekt het niet aan smaak. Het is erg amusant om geleid te worden door twee zulke verschillende karakters. Toch zul je erg gecuchevaliseerd worden, en dat zal je geen kwaad doen. Zeg niet dat het een idioot is, omdat hij idiote grappen maakt en omdat deze wildeman helemaal niet onder de in-

druk komt van verfijnde combinaties van lettergrepen of van zinsbouw. In al het overige is hij voortreffelijk en een hele verademing na al die idioten met hun afgeronde zinswendingen. Hij kan dat niet, weet niet hoe dat moet. Het is een pure verrukking. Hij is de ideale, goede leraar en is absoluut niet vervelend.

Monsieur Dupré is een oneindig vriendelijker en zachtzinniger man. Het is een zeer toegenegen en verfijnde ziel waarvan ik de bekoring heb kunnen waarderen in het lichaam van een oude mopperaar. Maar hij is vervelend. Het is waar dat hij Dierx en Leconte de Lisle (hun werk) kent. Maar wat heb je eraan over moderne auteurs te horen praten door een man die hen slechts met al te veel voorbehoud waardeert? Dat gaat je vervelen en je tenen gaan er zelfs van kriebelen en je tanden knarsen. Jullie zullen eindeloze discussies voeren, want het is een heel fatsoenlijke man die helemaal niet stijf is. En daarna? Zal hij een beetje moderner geworden zijn. En jij?

Kortom: Dauphiné is een leergang, Cucheval een schoolklas, Dupré vaak een conversatie. Maar de leergang is opmerkelijk, de schoolklas erg goed en de conversatie vervelend.

Wil je zo vriendelijk zijn—zoals je vaak bent—mij nog even een paar kleinigheden te laten zeggen om mijn hart te luchten. En wel hierom. Ik verzoek je om geenszins de draak met mij te steken, want ik heb helemaal niet de pretentie me met jou te vergelijken. Daarvoor waardeer ik je te veel en Monsieur Jallifier kan je vertellen dat dit geen 'frasen' zijn. Maar wat wij gemeen hebben met nog een paar anderen, is dat wij iets afweten van de moderne literatuur en dat wij daarvan houden, dat wij een andere opvatting hebben van wat kunst is en dat wij de vertalingen van de schrijvers of van de kunstenaars naar heel andere regels beoordelen. Welnu, ik verzoek je—omwille van jou—doe niet wat ik gedaan heb, ga niet voor zendeling spelen bij de leraren. Ik heb dat kunnen doen dankzij een oneindig vrije en bekoorlijke geest, Gaucher. Ik heb opstellen geschreven die er absoluut niet als zodanig uitzagen. Het gevolg is geweest dat na twee maanden een twaalftal idioten in een decadente stijl ging schrijven, dat Cucheval mij beschouwde als een bederver, dat ik tweedracht in de klas heb gezaaid, dat ik bij sommigen voor een

poseur ben doorgestaan. Gelukkig was dat na twee maanden voorbij, maar een maand geleden zei Cucheval nog: 'Hij zal wel slagen omdat hij de boel alleen maar voor de gek houdt, maar hij is er de oorzaak van dat er vijftien anderen zullen zakken.' Ze zullen je willen genezen. Je kameraden zullen je voor gek of idioot verslijten. Een paar maanden lang heb ik in de klas al mijn Franse opstellen voorgelezen, ze hebben me uitgejouwd en toegejuicht. Zonder Gaucher was ik afgemaakt.

En nu, daar je me immers wel wilt schrijven, het onderwerp dat me, om de waarheid te zeggen, het meest interesseert. Ten eerste wat je doet. Beschrijf mij vervolgens tot in details de 'sympathieke persoonlijkheid die zich zo slecht laat verhullen door de initialen D.H.' Intellectueel gesproken geloof ik hem te kennen, en Monsieur Jallifier, die me er gedurende meer dan een uur over gesproken heeft, heeft mij bevestigd in wat ik dacht, maar wat wil hij uiteindelijk? Waarom—nadat hij alles bij elkaar heel aardig voor mij geweest is, laat hij mij *helemaal* vallen, en laat hij me dat ook nog heel duidelijk voelen, en komt hij me dan na een maand gedag zeggen, wanneer hij geen woord meer tot mij richtte? En zijn neef Bizet? Waarom zegt hij dat hij vriendschap voor mij voelt, en ontloopt hij me dan nog meer?

Wat willen ze van mij? Zich van mij ontdoen, mij treiteren, mij voor de gek houden, of wat?

Ik vind ze zo aardig!

Ik zeg je dit alles welteverstaan zeer in het geheim, vanzelfsprekend, van vriend tot vriend. Zeg er niets over. Maar jij, hun vriend, jij moet het weten.

En de mijne, je moet het mij zeggen, want als je niet meer weet waaraan je je te houden hebt, loop je het risico te koel of te opdringerig te doen.

Oh! opdringerig, dat te zijn is altijd mijn nachtmerrie geweest. Ik geloof dat ik dat geweest ben bij deze gelegenheid. Je zegt het mij toch wel? Jij zult wel zo vriendelijk zijn.

Marcel Proust

ps De artikelen van Desjardins zijn heel interessant. Wat hij wil bereiken is dunkt me het mooiste dat je kunt doen. Maar (voor-

al wegens de recente omstandigheden) de uitwerking ervan lijkt me—tenminste tot op heden—erg onvolledig en afgeraffeld.

Excuses voor mijn handschrift, mijn stijl, en mijn spelling. Ik durf de brief niet over te lezen! Wanneer ik in galop schrijf. Ik weet wel dat je niet in galop zou moeten schrijven. Maar ik heb zoveel te zeggen. De woorden verdringen elkaar als golven.

6 AAN MADAME JEANNE PROUST-WEIL

[Auteuil, woensdag 5 september 1888]

Voor jou mijn lieve Mamaatje
mijn laatste vel luxepapier.

Het is de zuivere waarheid die mijn lippen zullen spreken.

Gisteravond erg goede wandeling. Georges naar de tram gebracht. Ik heb hem tien minuten lang bij de halte vandaan weten te houden, opdat hij de tram zou missen. Dat is niet gelukt. Ongelukkigerwijze was ik de laatste minuten, toen ik zag dat die op het punt van vertrekken stond, zo voldaan, dat ik mij enigszins verraden heb. Hij is erachteraan gaan rennen! Het is zo leuk hem te zien.

's Avonds ging het mis. Een lange maar *tamelijk* onaangename nacht. Vervolgens tot dan nog steeds geen helemaal droge ogen. Nog lijdend onder jullie vertrek, heb ik me zelfs een preek van mijn oom op de hals gehaald die mij gezegd heeft dat dit verdriet 'egoïsme' was. Deze kleine psychologische ontdekking heeft hem zulke zuivere momenten van trots en voldoening geschonken, dat hij me hardvochtig de les gelezen heeft. Grootvader heeft, veel liever en met veel meer kalmte, alleen maar gezegd dat ik me aanstelde, en grootmoeder heeft lachend het hoofd geschud en gezegd dat dat helemaal niet bewees dat ik van 'mijn moeder' hield. Ik geloof dat bijna alleen Auguste, Marguerite en Madame Gaillard gevoelig zijn voor mijn ongeluk. Wat Victoire en Angélique betreft, die geloven duidelijk dat ik een 'kennisje' heb om mijn tranen te drogen! Maar vanochtend ben ik vroeg opgestaan en naar het bos gegaan met mijn Loti. Oh! mijn Mamaatje, wat heb ik er fout aan gedaan

dat niet vaker te doen, en hoe dikwijls zal ik het nu gaan doen. Vanaf dat ik er kwam, was het mooi weer, zon, fris, kortom ik lachte daarover van blijdschap, helemaal in mijn eentje; ik ondervond plezier in het ademen, in het voelen, in het bewegen van mijn armen en benen. Zoals vroeger bij Tréport of in Illiers, het jaar van Augustin Thierry—en duizend maal beter dan mijn wandelingen met Robert. En dan heeft de *Marriage de Loti* dit welbevinden nog vergroot—een welbevinden alsof ik thee gedronken had—dat ik las in het gras bij het meertje, paars in een halve duisternis, daarna met vlekken van de doorbrekende zon die het water en de bomen liet schitteren:

In de schittering en de bekoring van het tijdstip

Ik heb op dat moment begrepen, of liever gevoeld, hoeveel gewaarwordingen dat bekoorlijke vers van Leconte de Lisle uitdrukt! Altijd weer hij!

Grootvader heeft zich helemaal onthouden van de thee. Oranjebloesem. Ballet is voor een groot man doorgestaan omdat hij gezegd heeft dat grootvader groot gelijk had om nooit zijn neus te snuiten. Een bovennatuurlijke overeenkomst—oh hoe bovennatuurlijk! 'U maakt de prikkeling alleen maar groter!' Ik heb me erg goed gehouden aan tafel en heb niet één keer een woedende blik aan grootvader ontlokt. Amper één opmerking omdat ik in mijn ogen *wreef* met mijn zakdoek. Een restje verdriet.

Zeg tegen Robert dat de werklieden van Zijne Majesteit gereed zijn met het instrument bestemd voor zulke ernstige staatszaken, maar dat zij—zoals het ook hoort (zie de romans van Dumas)—geen idee hebben van het belang of zelfs van het karakter van wat zij aangelegd hebben. Mij lijkt het duizend maal te groot, als een bazuin van het laatste oordeel. Victoire heeft me gezegd dat het erg grappig was en dat zij helemaal niet weet waartoe het moet dienen! Kus Robert duizend maal en jezelf voor mij. Ik heb spijt van de kleinste onaangenaamheden die ik je heb kunnen bezorgen! Sorry. Ik kus je eindeloos.

Marcel

BRIEVEN

ps Ze hebben net de Palais de Crystal-broek gebracht. Te nauw. Zonder mankeren brengen ze hem vanavond weer terug, dit keer goed. Die van Robert hebben ze afgeleverd.

7 AAN ROBERT DREYFUS

Isle-Adam

[25 september 1888]

Mijn beste Dreyfus,

Een verblijf in Chantilly,

Een verblijf in Isle-Adam,

Een platonische hartstocht voor een beroemde courtisane die geëindigd is met de uitwisseling van foto's en brieven.

Een heel weinig gecompliceerde intrige die heel alledaags geëindigd is met het obligate slot en die het leven heeft geschonken aan een absorberende verhouding welke minstens een jaar dreigt te duren, tot groot voordeel van de cabarets en soortgelijke gelegenheden waar je dergelijke dames mee naar toe neemt—dat alles heeft me verhinderd mijn antwoord aan jouw laatste brief weer op te nemen, een antwoord dat ik ben kwijtgeraakt en dat ik niet zal overdoen, dat ik je mondeling zal overbrengen omdat het te delicaat is, en dat in het bijzonder hieruit zal bestaan, dat de woorden 'afschuwelijk' en 'transcendentale grappemaking' uit mijn laatste brief van toepassing zijn op mijn portret van mijzelf dat schandelijk was, en niet op jouw zelfportret dat bekoorlijk was en niet in het minst afschuwelijk. Er is een misverstand geweest, en ik heb erg geleden onder de boze toon die jij hebt aangeslagen. Weet dat ik altijd met *de meest scrupuleuze openhartigheid* tegen je gepraat heb, dat als ik je iets te verwijten had, ik dat *geenszins* voor je verborgen zou houden en dat, als mijn daden en mijn woorden elkaar soms tegenspreken (dat is mij ook niet duidelijk: omgangsvormen die bijna plichten zijn, zoals Labiche zou zeggen, dwingen mij daartoe), het mijn woorden zijn die je moet geloven. Mijn woorden zijn waar, ik geef je daar mijn woord van eer op en druk je toegene-

gen de hand. Ik mis je brieven, die me veel plezier doen. Schrijf mij dadelijk

p/a Mme Duchauffour

l'Isle-Adam

(Seine-et-Oise)

Tot op school, mijn beste vriend. Ik wens je een heel briljant rhétorique-jaar en oprechte vrienden en mooie minnaressen toe.

Marcel Proust

8 AAN ALPHONSE DARLU

[Dinsdag 2 oktober 1888]

Monsieur,

Deze morgen heeft u ons gesproken over jongelieden die te vroeg verkeerde denkgewoonten aannemen, zich, om zo te zeggen, heel snel in tweeën splitsen, die niets kunnen doen of niets kunnen denken zonder dat hun geweten deze handelingen en deze gedachten bestudeert en analyseert. Ik geloof dat u mij wel zal willen excuseren wanneer ik de vrijheid neem—ik die pas twee dagen een leerling van u ben—u te vragen om een moreel consult, als ik het zo mag zeggen. Ik heb sinds deze twee dagen een zo grote bewondering voor u opgevat, dat ik een onweersaanbare behoefte gevoel u een belangrijke raad te vragen, voor ik een begin maak met de studie van de filosofie.

U heeft zo goed gesproken over deze ziekte, dat ik, als mijn kameraden er niet bij geweest waren, mij bijna niet had kunnen inhouden u te vragen wat de remedie is.

Toen ik begonnen ben, ongeveer in mijn veertiende of vijftiende jaar, mij over mijzelf te buigen en mijn innerlijk leven te bestuderen, was dat geen kwellend, in tegendeel.

Later, tegen mijn zestiende jaar, is het onverdraaglijk geworden, vooral lichamelijk; ik gevoelde daarvan een extreme vermoeidheid, een soort obsessie. Nu heeft dat geenszins meer dit karakter. Omdat mijn gezondheid, die eertijds zeer zwak was, bijna weer goed geworden is, heb ik kunnen reageren op de uit-

putting en wanhoop die deze voortdurende zelfsplitsing veroorzaakt.

Maar hoewel mijn kwellingen bijna geheel van karakter veranderd zijn, zijn ze daarom nog niet minder sterk. Ze zijn geïntellectualiseerd. Ik kan geen volledig plezier meer beleven aan wat vroeger mijn grootste vreugde uitmaakte, de literatuur. Wanneer ik bijvoorbeeld een gedicht van Leconte de Lisle lees, smaak ik daarin de eindeloze geneugten van vroeger, maar mijn andere *ik* slaat mij gade, schept er plezier in de oorzaken van mijn genot in overweging te nemen, ziet die in een zeker verband tussen mij en het werk, en vernietigt aldus de zekerheid van de schoonheid die *eigen* aan het werk is, stelt zich vooral onmiddellijk tegenovergestelde condities van schoonheid voor, doodt kortom bijna heel mijn plezier. Literair gesproken kan ik sinds meer dan een jaar niets meer beoordelen, ik word opgeslokt door de behoefte aan vaste regels waarmee ik met zekerheid kunstwerken zou kunnen beoordelen. Maar dan blijft mij, om daarvan te genezen, slechts over om mijn innerlijk leven te vernietigen, of liever die blik die zonder ophouden op mijn innerlijk leven gericht is, en dat lijkt me afschuwelijk.

Dit is zeker een 'geval' dat vaak moet voorkomen bij de jonge mensen van mijn leeftijd, welke door fysieke pijnen er vroeger aan gewend geraakt zijn veel op zichzelf te leven.

U zult zeker weten welke manier van denken je daar vanaf kan helpen en je kan genezen, als het een kwaad is.

U zult, Monsieur, naar ik hoop, mij mijn uiterste bewondering en mijn oneindig verlangen te weten wat u hiervan denkt, de bizarheid en misschien het gebrek aan discretie vergeven die er voor nodig zijn om zo'n *intieme* bekentenis aan een onbekende te doen.

Maar ik meen u al te kennen door het weinige dat ik u heb horen uitspreken. Ik smeed u, Monsieur, niet de minste toespeeling in de klas op deze brief te willen maken, die voor mij vooral een soort bekentenis is.

Uw leerling en diepe bewonderaar,
Marcel Proust

[Herfst 1888]

Mijn beste vriend,

Je tikt mij wel onzacht op de vingers, maar deze roede is zo mooi in bloesems uitgebod dat ik je er niet op aan zou kunnen kijken, en de schittering en het parfum van deze bloesems hebben mij zacht genoeg bedwelmend om de wreedheid van de dorens te verzachten. Je hebt me verslagen op de lier. En jouw lier is zo betoverend. Ik zou me dus laten betoveren door... Maar, ik zal je uitleggen hoe ik erover denk, of liever met je praten zoals je met een voortreffelijke knaap over behartenswaardige zaken praat, ook al spreekt men daar niet graag over onder elkaar. Ik hoop dat je me deze schroomvalligheid in dank afneemt. Onbeschaamdheid vind ik een afgrijselijk iets. Het lijkt me nog erger dan losbandigheid. Mijn morele overtuigingen laten mij geloven dat zintuiglijke genietingen heel goed zijn. Zij bevelen mij ook aan bepaalde gevoelens, bepaalde fijngevoeligheden van de vriendschap te respecteren, en vooral ook de Franse taal, een lieflijke en eindeloos bekoorlijke dame, wier droefheid en wulpsheid in gelijke mate verrukkelijk zijn, maar die je nooit in een onwelvoeglijke houding mag dwingen. Daarmee wordt haar schoonheid onteerd.

Jij houdt mij voor een geblaseerde naloper—je hebt ongelijk. Als jij heerlijk bent, als jij mooie heldere ogen hebt die zo zuiver de fijne gratie van je geest weerspiegelen dat het mij lijkt dat ik niet volledig je geest bemin als ik niet je ogen kus; als jouw lichaam en jouw ogen zo tener en zo soepel zijn als je manier van denken, zodat het me lijkt dat ik me beter met je gedachten zou kunnen verenigen als ik bij je op schoot zat; als het mij ten slotte lijkt dat de bekoring van jouw persoon, jouw wezen waarin ik niet je levendige geest van je agiele lichaam kan scheiden, voor mij verfijnd zou worden door 'de zoete vreugde van de liefde' eraan toe te voegen, dan ligt daarin niets dat mij de minachtende bewoordingen doet verdienen die beter gericht zouden kunnen worden tot iemand die, geblaseerd van vrouwen, nieuwe genietingen in de pederastie zoekt. Ik ga er prat op

heel intelligente vrienden van een grote morele fijngevoeligheid te hebben, die zich ooit geamuseerd hebben met een vriend... dat was het ontluiken van de jeugd. Later zijn ze zich weer met vrouwen gaan bezighouden. Als het een einddoel was, wat zouden ze dan zijn, grote goden, en wie geloof je dan dat ik ben, en vooral wie ik zal zijn als ik eenmaal met de zuivere en eenvoudige liefde heb afgerekend! Ik zou je graag willen vertellen over twee meesters van diepe wijsheid, die in het leven alleen maar de bloem geplukt hebben, Socrates en Montaigne. Zij stonden aan alle jonge mensen toe om 'zich te amuseren', om een beetje kennis te maken met alle genietingen, en om hun overvloed aan liefde een uitweg te geven. Zij waren van mening dat deze tegelijk sensuele en intellectuele vriendschappen meer waard waren dan verhoudingen met domme en verdorven vrouwen wanneer je jong bent en toch een levendig besef van de schoonheid hebt en ook van de 'zinnen'. Ik geloof dat deze oude Meesters zich vergisten, ik zal je uitleggen waarom. Maar ik behoud alleen het algemene karakter van de raad. Maak mij niet uit voor pederast, dat doet me verdriet. Moreel gesproken tracht ik, al was het maar uit elegantie, zuiver te blijven. Je kunt aan Monsieur Straus vragen wat voor invloed ik op Jacques gehad heb. En het is naar de invloed van iemand dat men zijn moraal beoordeelt.

Monsieur Darlu waarschuwt mij dat hij me een beurt gaat geven, ik stop deze aanvang van een brief. Zeg mij alleen wat dit wil zeggen, dat je handen niet zuiver zijn? ...

Ik... kus je als je me deze kuise verklaring toestaat.

Marcel

IO AAN ANATOLE FRANCE

[Omstreeks 15 mei 1889]

Monsieur,

Ik dacht dat u zojuist het artikel van Chantavoine gelezen heeft en dat een betuiging van vurige sympathie u misschien zou kunnen troosten, als die onintelligente bladzijden u al hebben kunnen versomberen.

Al vier jaar lang, Monsieur, is de zaterdag voor mij een feestdag, wanneer de *Temps* mij het meest zuivere genot verschaft. Al vier jaar lang lees en herlees ik uw goddelijke boeken totdat ik ze uit het hoofd ken. En al vier jaar lang houd ik zozeer van u dat ik meen u enigszins te begrijpen. Als ik daar ooit genoeg talent voor zal hebben, zal ik dan ook proberen te zeggen wat u voor mij betekent, en ik beloof u dat mijn artikel u meer plezier zal doen dan dat van uw 'collega' Monsieur Chantavoine.

In afwachting daarvan stel ik me er tevreden mee van u te houden, te proberen u vollediger te begrijpen en ik lees uw boeken voor aan mijn intelligentste klasgenoten van het Condorcet. Ik heb voor u hechte vriendschappen verworven, Monsieur! En zelfs heb ik de achterlijke leraren gekapitteld die u niet kenden. Welk een vreugde om dit jaar bij mijn filosofieleraar, die een groot denker is, een bijzonder intelligente liefde voor uw boeken te ontmoeten.

U heeft me geleerd in de dingen, in de boeken, in de ideeën en in de mensen een schoonheid te ontdekken, waarvan ik eerst niet kon genieten. U heeft het universum voor mij mooier gemaakt en zelf ben ik u zo toegenegen dat er geen dag voorbij gaat of ik denk een paar keer aan u, ook al heb ik er enige moeite mee me uw fysieke verschijning voor te stellen. Ik heb met de herinnering aan de uren van verfijnde verrukking die u mij ver-

BRIEVEN

schaft heeft, een kapel vervuld van u opgetrokken in mijn hart.

Ik heb zo geleden om u publiekelijk gekleineerd te zien in dat artikel, dat ik de vrijheid genomen heb u te schrijven welke wrede smart ik daarover gevoel.

Een leerling van de *philosophie*-klas.